

„Önökkel, Uraim, mint a vádesküdszékkel
kezdődik és végződik a jog.”

(James Marriott bíró, 1768)¹

1. A jogszabály keletkezése és jelentősége

Az angol jogrendszer – benne a sajátos jelleget adó *writ*ek, precedensek és esküdszékerek – eredete hosszú ideje foglalkoztatja a brit kutatókat,² akik révén mára számos jogintézmény kialakulását lehet nyomon követni az angol államalapítás, tehát I. és II. Vilmos idejétől (1066–1100). A 12. század első feléről az I. Henrik uralkodása alatt keletkezett törvények hordoznak egykorú információkat,³ amelyekből látható, hogy a Normandiai-ház hatalmának megszilárdulása után elkezdődött a joggyakorlat és a benne tükröződő szokásjog fejlesztése is. Ez volt a *common law* kialakulásának kezdete, amelyet I. Henrik unokája, II. Henrik folytatott és teljesített ki, nem véletlenül szokás az „angol jog atyja” (*Father of the Common Law*) szöfordulattal illetni.⁴ A jelen tanulmányban a törvénykezési reformjai közül – melyek kimunkálásában az ő idején a királyi tanácsból kivált és állandósult felsőbbbíróóságok bizonyos vezető szerepet vállaltak⁵ – az első olyan jogforrások egyikét mutatjuk be, amely történeti távlatból nézve az esküdszék megalapozását is eredményezte.

Egyéb publikációkban már írtunk a középkori angol esküdszékerek (*assize, jury*) eredetének elméleteiről és forrásairól,⁶ amelyekből kiderül: az intézmény genezise biztos, hogy jóval a normandiai invázió előttre nyúlik vissza, abban azonban ma sincs egyetértés, hogy időben mennyivel, és földrajzilag hova. Az államalapítás utáni első olyan jogforrások, amelyekben már dokumentált és felismerhető a későbbi esküdszék – még nem mondanánk esküdtbíráskodásnak –, a Clarendonban 1164-ben kiadott *Constitutio*⁷ és az ugyanott 1166 februárjában kibocsátott *Assize*,⁸ mely utóbbi kifejezés itt törvényt s nem bíróságot jelentett. Ezt a törvényt egészítette ki egy harmadik, az 1176-ban keletkezett *Assize of Northampton*.⁹ Megjegyezzük, hogy a 14. század előtt az *Act* szót az angol nyelvben még nem használták, legalábbis a király által kibocsátott jogszabályokat a *doom*, a *constitutio*, az *assize*, a *writ*, a *statutum* vagy a *charta* szavakkal illették.¹⁰

A Salisbury melletti Clarendon mint földrajzi hely a 12. században került a fokozott királyi érdeklődés körébe, bár bizonyíték van arra, hogy már az angolszász időkben használták a területet vadászmezőként. Az elnevezése valószínűleg a *Clare* nemzetségnévből ered. Hódító Vilmos korától olykor seregszemléket is tartottak arrafelé. II. Henrik kezdte el ott a királyi székhely kialakítását, amit később III. Henrik folytatott, így vált a 13. század közepére rezidenciává; az egykori palota és erősség maradványai ma is láthatók.¹¹

II. Henrik (1154–1189), az első Anjou uralkodó aktív szerepet játszott az angolszász – még a *Heptarchia* korában¹² keletkezett – jogrendszer átforgalmazásában. Nor-

Antal Tamás

Az angol vádesküdszék eredete és a Clarendoni Törvénykönyv (1166)

mandia hercegeként feltehetően ismerte az akkor létező franciaországi jogintézményeket, bennük a Nyugati Frank Birodalomrész (*Francia occidentalis*) örökségét. A legtöbbször által innen eredeztetett az a feltevés, hogy a megbízható, de nem királyi tisztviselő alattvalók időről időre esküvel megerősített „vallomást”, tájékoztatást közöltek az uralkodóval a területi szervek vagy azok emberei általuk tapasztalt működéséről. Ezt már Hódító Vilmos is alkalmazta.¹³ II. Henrik 1154-ben, Blois Istvánt követően lépett trónra a „tizenkilenc hosszú tél”, vagyis a patrimoniális anarchia két évtizede után. A bűncselekmények elszaporodtak, az uralkodónak helyre kellett állítania az országbékét, kifejezve azt, hogy a bűnelkövetés nemcsak a szoros értelemben vett passzív alanyok érdekeit sértette, hanem közvetve a Koronát is (*King's peace*).¹⁴

A Magna Charta előtt a központi, később felsőbbbíróóságok eredetileg éppen úgy követték a királyt Angliában, mint más országokban, a királyi udvar és a tanács (*curia regis*) ugyanis rendszerint mozgásban volt, nem létezett állandó székhelyük. Egyszer állítólag egy felperesnek öt éven át kellett az udvar után vándorolnia szerte Anglia és Franciaország (Normandia) területén, hogy végre a király bíróságán meghallgassák a panaszát.¹⁵ A Magna Charta ezért elrendelte, miszerint a *Common Pleas* (középkori magyar terminológiával: a királyi jelenlét bírósága) a jövőben egy helyen tartózkodjon, ami Westminster lett a gyakorlatban, legalábbis 1234 után.¹⁶ Ez azonban nem oldotta meg a Londontól távoli grófságok és megyék törvénykezési problémáit, így már korábban ki kellett alakítani az utazóbírói intézményt (*justices itinerant*) is. II. Henrikről tudjuk, hogy a királyságot hat körzetre osztotta, 1176-ban, mindegyikbe egy-egy utazóbírót nevezve ki, akik egyébként a *common law* felsőbbbíróóságok tagjai is voltak, és – legalábbis a Charta szerint – évente bejárni tartoztak a körzetüket; ezt nevezték *Eyre*-nek,¹⁷ amely magyar analógiával élve a cirkálással vagy a nádori közgyűléssel rokonítható.

Mindehhez hatékony, az addiginál egységesebb és a királyi tekintély által megerősített jogszolgáltatásra volt szükség a jobbara területi jellegű törvénykezési intézmények helyett. Ráadásul az akkuzatórius eljárások ellenében, amelyekben az ordáliák lényeges szerepet játszottak, a nyugat-európai jogfejlődés éppen ez idő tájt kezdett új típusú bizonyítási rendszerekben gondolkodni, amelynek az emblematikus évszáma és eseménye ugyan

az 1215. évi IV. lateráni zsinat,¹⁸ de az istenítételek csalhatatlanságába vetett hit megingása bizonyára korábban kezdődött. Ennek a témának szempontjából még jelentősége lesz. Az ordáliák tilalma Angliában 1219-ben jelent meg először.¹⁹

Összességében nem túlzó azt állítani, hogy II. Henrik uralkodása alatt formálódott ki a középkori – egyes elemeiben máig ható – angol bírósági rendszer és jogalkalmazás váza, amely talán nem volt teljesen egyedi a 12. századi Európában, de hosszú távon és kutatásra alkalmas formában csak Angliában maradt fenn. Ezek főként királyi törvényekből, az állandósuló királyi felsőbbbíróságok iratanyagából, illetve a *Glanwillk*ént ismert gyűjteményből²⁰ rekonstruálhatók. Szemben a magyarországi Árpád-kori oklevelek igen korlátozott számával, a korabeli – a 12. és 13. század fordulójáról való – angol okleveles források (peranyagok), úgy tűnik, gazdagnak mondhatók.²¹

A clarendoni *Constitutio* (1164) nyitotta meg tehát a sort, amelyben lehetőséget adott II. Henrik arra, hogy egy gazdag és befolyásos ember ellen – ha egyedül senki sem mert a terhére vallomást tenni – tizenkét, a környékből vagy az érintett településről való, megbízható személy – a helyi püspök által kivett esküvel – közösen tehessen nyilatkozatot, és mondhasa ki az „igazat”.²² Az, hogy miért éppen tizenkettő, máig nem derült ki biztosan; a szám talán bibliai eredetű lehet, esetleg kapcsolatban állhat II. Ethelrednek, Wessex egykori királyának 997-ben Wantageben kiadott egyik törvényével, melyben egy lovagokból (*thegns*) mint eskütársakból álló testületre történik utalás – szintén egy tucat résztvevővel.²³ Kutatók a normann hódítás időszakából, tehát a 11. század utolsó harmadából, valamint Blois István korából és II. Henrik uralkodása első éveiből is találtak olyan peranyagokat, amelyekben *juratores*ként említett férfiak szerepeltek; a perbeli funkciójukat szintén tényfeltárásként értelmezi a szakirodalom.²⁴

A legfontosabb jogforrás azonban az *Assize of Clarendon* néven elhíresült 1166. évi dekrétum, amelyben többek mellett a nagy- vagy vádesküdszék (*presenting jury*, *grand jury*) keletkezése foglaltatik, midőn az első cikkelyében a király a koronavazallusokkal elrendelte, hogy ezentúl minden századkerületből tizenkét törvényszéki (megbízható) férfit kell esküt téve az utazó bírák segítségére kiállítani. Mint említettük, az utazóbírói rendszer – benne az esküdszékkel működő, III. Henrik és I. Edward korától *Nisi prius*nak nevezett bíraskodás – is erre az időre vezethető vissza, mivel a kettő jelentős mértékben feltételezte egymást. Ennek értelmében ugyanis a királyi bírák körzeteket utaztak be fél- vagy negyedévenként, hogy a királyi bíróságok elé tartozó pereket ne csak a királyi udvarban, illetve a 13. századtól rendszeren Westministerben lehessen elindítani, hanem a vidéki (grófsági, megyei) bíróságokon is, azáltal, hogy „házhoz mentek” a főbírák, és ha nem volt akadály, helyben el is intézték a megfelelően előkészített ügyeket. Az utóbbiban hárult nagy feladat a sherifffekre és az esküdtekre.²⁵

A tizenkét századkerületi, valamint négy-négy városbeli esküdt a királyi bíró érkezésekor állt rendelkezésre, hogy tájékoztassa a környék bűnözési viszonyairól, pontosabban az általuk ismert notórius vagy veszélyes gonosz-

tevőkről: rablókról, gyilkosokról és tolvajokról, valamint ezek orgazdáiról. Hogy mindez pontosan mit jelentett, nem lehet egyértelműen megválaszolni. Mindenesetre ezek a férfiak nemcsak hogy nem voltak laikusok, hanem kifejezetten tájékozott emberek voltak a helyi körülményekről, és éppen ebbéli tudásukkal segítették a bűncselekmények megtorlását vagy a prevenciót. Ugyanakkor a folytatásról annyi tudható meg, hogy a megnevezett – kifejezetten vádolt vagy csak feltételezett –, és bizonyára tagadásban lévő gonosztevőket vízpróba alá kellett vetni a törvény szerint,²⁶ azt azonban nem lehet biztosan kijelenteni, hogy az esküdtek egyébként diszkrecionális döntése automatikusan maga után vont volna az istenítélet kötelező alkalmazását. Feltehetően különbséget kellett tenni a között, hogy az esküdtek bizony tudták, hogy a megnevezett személy elkövette a büntetendő cselekményt, és a között, hogy csupán feltételezték vagy hallották azt egy rossz hírű emberről.²⁷ Ebből az következik, hogy a szóban lévő esküdtek inkább a gyanúsítottak „szétválogatásában” játszhattak szerepet, éppen azért, hogy a krudélis próbának ne kelljen minden gyanúsítottat alávetni. Itt kapcsolódunk az istenítételek problematikájához.

Végül is a királyi hatalom ezzel megkezdte Angliában a büntetőbíraskodás észszerűsítését és következetességét azáltal, hogy a felsorolt – nagy tárgyi súlyú – bűncselekményeket többé nem lehetett a magánbüntetőjog és a vele járó kompozíció keretei között elbírálni, vagy elintézni úgy, mint az angolszász időkben, a másik oldalról viszont ezzel megnőtt azok száma, akik büntetésül – a vagyoni kiegyezés helyett – testcsontkítást szenvedtek el, vagy akiket kivégeztek.²⁸ A közbüntetőjog tehát a tényeket feltáró esküdtek (*presenting jury*) által erősödni kezdett a 12. század második felében Angliában is. Szintén ezt bizonyítja a tíz évvel később keletkezett northamptoni dekrétum, amely a három kiemelt büntetett mellé társította a hamisítást és a gyűjtogatást is, tovább bővítve a királyi felsőbbbíraskodást a bárók által befolyásolható sherifffek és a magánfelek módjára történő kiegyezés lehetőségének rovására.²⁹ Ugyanakkor hozzá szükséges tenni, hogy már a két *Assize* előtt – az angolszászok és a normandiaiak alatt – is léteznie kellett módnak arra, hogy ne csupán a sértett által emelt valamiféle magánvád, hanem egyéb út is rendelkezésre álljon az elkövetők felelősségre vonásához és megbüntetéséhez, akár a békevesztett helyi közösség által, akár a királyi adminisztráció keretében.³⁰

Az említett clarendoni és northamptoni dekrétumokból végül a vádesküdszék forrott ki, amely a maga idején meglehetősen modern intézménynek számított, az évszázadok alatt pedig nem sokat változott azután, hogy I. Edward uralkodása alatt lényegében elérte a klasszikus formáját, illetve megjelent az első törvény, amely az esküdtképesség feltételeit szabályozta (az 1285. évi westminsteri *statutum*).³¹ A 14. század elején pedig befejeződött a vád- és az ítélt esküdszék elkülönülése is; az előbbi általában 20–23 tagból állt. A vádhatóság ezen ősi formája országszerte 1933-ig, Londonban és Middlesex megyében egészen 1948-ig működött,³² az utazóbírói rendszer a hozzá kapcsolódó bíróságokkal (*quarter sessions*, *assize courts*) pedig 1972-ig létezett Angliában (*Courts Act*, 1971 c. 23).³³

2. Részletek a törvénykönyvből

Az alábbiakban az esküdtekkel összefüggő cikkelyek magyar fordítását közöljük³⁴ megjegyzésekkel kiegészítve, amelyek segíthetnek a normaszöveg értelmezésében.

Itt kezdődik a Clarendoni Assize, amelyet II. Henrik király alkotott egész Anglia érsekeinek, püspökeinek, apátjainak, lordjainak és báróinak egyetértésével.

„1. cikkely. Először is az említett Henrik király az összes báróinak tanácsára elhatározta a béke megőrzése és az igazságosság fenntartása érdekében, hogy az ország megyéiben és századkerületeiben tudakozódni fog minden század 12 legtörvénytisztelőbb emberétől és minden város 4 legtörvénytisztelőbb emberétől az iránt, hogy eskü alatt mondják ki az igazat arról, vajon a századukban vagy városukban van-e olyan ember, aki rablással, gyilkossággal vagy lopással vagy ezeket támogató orgazdasággal van megvádolva, avagy alaposan gyanúsítható ezek elkövetésével. És ezután a bírák és a sherifek vizsgálódjanak. Mindez addig hatályos, amíg az említett király uralkodik.”

Ebben és a következő cikkelyben összesen háromszor szerepel az a fordulat, miszerint a törvény rendelkezései csak addig hatályosak, amíg II. Henrik uralkodik. Ennek hátterében az a szokásjog áll, hogy a Parlament előtti időben keletkezett törvények hatálya rendszerint korlátozott volt, méghozzá az azt kibocsátó uralkodó regnálásának végéig. Utóbb a következő királyok vagy megerősítették, vagy nem. Ez történhetett kifejezetten egy új törvényben, vagy a koronázási eskü által egyaránt.

„2. cikkely. És ha találnak bárkit, aki a fentiek eskü alatt tett nyilatkozatával rablással, gyilkossággal vagy lopással vagy ezeket támogató orgazdasággal van megvádolva, avagy ezekkel alaposan gyanúsítható, amíg az említett király uralkodik, az legyen vízpróba alá vetendő, és tehessen esküt arról, hogy ő nem rabló, gyilkos, tolvaj vagy orgazda, amíg az említett király uralkodik, 5 shilling értékig, vagy addig az értékig, ameddig képes.”

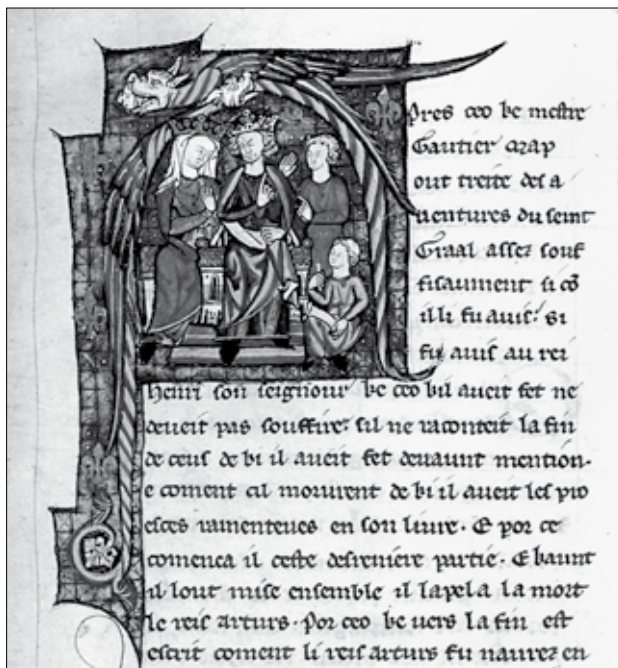
E rendelkezésben egy új kincstári bevételről olvashatunk, nevezetesen a vízpróba (*ordeal of water*) megváltásának összegéről. Az nem világos ugyanakkor, hogy pontosan miként alkalmazták.

„3. cikkely. És ha az őrizetbe vett személyt az ura, az ispánja vagy a vazallusai az elfogása után három napon belül biztosíték adásával kiváltják, bocsáttassék szabadon óvadék ellenében az ingóságaival együtt, amíg a tárgyalása elkezdődik.”

A hűbérjogból eredő rendelkezés, amely lehetővé teszi, hogy egy nemes vazallusai, udvarispánja vagy tisztartója a fogságból kiválthassák az urat pénzüsszeg ellenében. Az összeg azonban itt nincs meghatározva.

„5. cikkely. Azok esetében, akiket őrizetbe vettek az e törvényben előbb említett eskü alapján, senkinek ne legyen bírósága, bírója vagy ingósága, kivéve a királyt az ő bírái jelenlétében; és így a királyé lesz minden ingóságuk. Azok esetében azonban, akiket másként vesznek őrizetbe, mint az említett eskü alapján, legyen minden úgy és annak módja szerint, ahogy az szokásos.”

E cikkely tartalma sem egyértelmű. Feltehetően akként értelmezendő, hogy az esküdtek igazmondása alapján őrizetbe vett személyek felett csak a királyi bírák ítélhettek, ha pedig a gonosztevéként megvádolt személyeket el is ítélték, akkor az ingóságaik a királyé lettek.

II. Henrik és felesége, Aquitániai Eleonóra, valamint az író Gautier (Walter) Map ábrázolása

Ismeretlen szerző: *La Queste du Saint Graal, la Mort d'Arthur (The Search for the Holy Grail, the Death of Arthur)*. Bibliothèque nationale de France (National Library of France), Manuscrit Français 123, folio 229.³⁵

„8. cikkely. Továbbá, mivel a király akaratára a megyei bíróságok elé kell járulni eskütételre, így senki sem maradhat távol semmilyen előjogra vagy bármilyen bírászkodási jogra hivatkozva, amelyet esetleg birtokol, hanem el kell menni esküt tenni.”

„13. cikkely. Ha valaki beismeri a rablást, a gyilkosságot vagy a lopást, illetve ezek elkövetőinek rejtegetését a [fent említett] törvénytisztelő emberek előtt vagy a századbíróságon, azután pedig tagadni kívánja ugyanazt, ne legyen hozzá joga.”

„19. cikkely. A király akaratára, hogy attól kezdve, midőn a sheriff kézhez veszi az utazóbírók idézését, hogy jelenjen meg előttük a helybeli emberekkel együtt, azok kötelesek összegyűlni és megvizsgálni mindenkit, aki

ezen törvény kiadása után a megyéjük területére újonnan érkezett, azután el kell engedniük a sherifeknek az embereket óvadék ellenében azzal, hogy a királyi bíró előtt jelenjenek meg, vagy a sherifeknek az őrizetükben kell tartaniuk őket, amíg a bíró megérkezik hozzájuk, és ezután a bíró előtt meg kell jelenniük.”

Ez a klauzula gondoskodik arról, hogy az esküdtek a királyi bíró előtt biztosan megjelenjenek, még akkor is, ha ez nekik teher. Ebből következik továbbá, hogy a királyi bíró érkezése előtt a sheriff már egyszer meghallgatta a kiválasztott törvénytisztelő férfiakat, és csak ez után álltak az utazóbíró elé. Az azonban nem tudható, miként választották ki a szavahihető emberek közül az eljárásba bevont 12, illetve 4 főt.

„És a király akarata, hogy ez a törvény addig legyen megtartva a királyságában, ameddig neki tetszik.”

A záró rendelkezés egyértelműsíti, hogy a törvényalkotás joga 1295 előtt egyedül az uralkodót illette meg. Az, hogy a preambulumban említett koronavazallusok ebben mennyire befolyásolták, a Magna Charta előtti időkből nem rekonstruálható.

3. Konklúzió

Miként látható, az esküdtszék történetének kora középkori, kialakulási szakaszában az esküdtek nem „hallgatni”,

ANTAL, TAMÁS

Der Ursprung der Grand Jury und das Assize of Clarendon (1166)

(Zusammenfassung)

Die Geschichte der englischen Jury beginnt mit vielen Fragen. Zum Beispiel der Ursprung der regulativen Assisen, der Ursprung von *Grand Jurys* und *Trial Jurys*, der Einfluss anderer Rechtssysteme sind immer noch Gegenstand professioneller Disputationen in Großbritannien. Unter diesen gibt der Autor eine Einführung in die Reformen von König Heinrich II. von England, der

ANTAL, TAMÁS

The Origin of the Grand Jury and the Assize of Clarendon (1166)

(Abstract)

The history of the English jury starts with many questions. For instance, the origin of the regulative assizes, the source of grand juries and trial juries, the influence of other legal systems are still the subjects of professional disputations in Great Britain. From among these the author gives an introduction to the reforms of King Henry II of England who is supposed being one of the “fathers” of

hanem sokkal inkább „beszélni” mentek a bíróságra,³⁶ és így valójában nem „laikusok”, hanem nagyon is jól tájékozott férfiak voltak (*self-informing jury*), legalábbis a helyi viszonyokat illetően, ideértve a személyi és birtokviszonyokat, illetve a helyi szokásjogot. Feladatuk egyértelműen ténymegállapításra irányult (*fact-finding jury*), vagyis inkvizitórius jelleggel bírt,³⁷ a jogkérdések eldöntése, kimondása a királyi bíró feladata volt, feltéve, hogy a tény- és a jogkérdések elválaszthatók voltak egymástól. A későbbi fejlődés éppen abba az irányba mutatott, hogy az esküdtek lehetőleg maradjanak a tények megállapításánál, de kétségtelenül léteztek olyan esküdtszék is – főként magánjogi jogvitákban –, amelyek jogkérdésekkel is foglalkozhattak (*grand assize, trial jury*). Mivel a tények bizonyítása eleve egy – jellemzően tizenkét tagú – testület feladata lett, a jogorvoslat lehetősége lényegében kizárt volt, és jobbra az is maradt Angliában.

Ugyanakkor fontos hangsúlyozni: a *jury* létrejötté *ab ovo* nem közvetlenül a jogfejlesztés absztrakt céljából történt, hanem azon adminisztratív okból, hogy a királyi jelenlét elé tartozó ügyek mennél hatékonyabban, gyorsabban legyenek tárgyalhatók.³⁸ Ahogy D. J. Seipp írta:

„az esküdtek a *common law* meg nem énekelt hősei. Ők hozták ugyanis létre a verdikteket, amelyek az egész rendszert lehetővé tették. Az esküdtek kényszerű együttműködése nélkül a kisszámú királyi bíró – egy időben rendszerint 12 vagy 13 – valószínűleg nem oldhatta volna meg a terebélyesedő szokásjogi ítélezésben évente felmerülő jogviták ezreit.”³⁹

als einer der „Väter“ der frühen Schwurgerichte oder Gruppe von zwölf vereidigten rechtmäßigen Männern der Grafschaft. Die bedeutendste Rechtsquelle zu diesem Thema ist das *Assize of Clarendon*. Man kann eine kurze Zusammenfassung über den Prozess lesen, der zu diesem besonderen Gesetz geführt hat, und die dokumentierte Herkunft der allerersten Geschworenen.

the early juries or bodies of twelve sworn lawful men of the county to present facts about dangerous wrongdoers. The most emblematic legal source to this topic is the *Assize of Clarendon* (1166). One can read a brief summary about the process led to this special piece of law and the documented origin of the very first juries.

Jegyzetek

- ¹ LAMOINE, Georges: *Charges to the Grand Jury, 1689–1803*. Camden Fourth Series 43. London, 1992. University College London, 6–7. p.
- ² Klasszikusok: BRUNNER, Heinrich: *Die Entstehung der Schwurgerichte*. Berlin, 1872. Weidmann; MITTERMAIER, Karl Joseph Anton: *Erfahrungen über Wirksamkeit der Schwurgerichte in Europa und Amerika, über ihre Vorzüge, Mängel und Abhilfe*. Erlangen, 1865. Ferdinand Enke; HURNARD, Naomi D.: The Jury of Presentment and the Assize of Clarendon. *The English Historical Review*, July 1941, Vol. 56, No. 223, 374–410. p. DOI: <https://doi.org/10.1093/ehr/LVI.CCXXIII.374>; www.jstor.org/stable/553733; MAITLAND, Frederic W.: *The Constitutional History of England*. Cambridge, 1908. Cambridge University Press, 120–124. p.; STUBBS, William: *The Constitutional History of England in its Origin and Development*. Oxford, 1891. The Clarendon Press, I. 505–509. p.; VINOGRADOFF, Paul: *English Society in the Eleventh Century*. Oxford, 1908. The Clarendon Press, 4–11. p.; CAENEGEM, R. C. Van: *Royal Writs in England from the Conquest to Glanvill*. London, 1959. Quaritch, 57–103. p.; STENTON, Doris M.: *English Justice between the Norman Conquest and the Great Charter, 1066–1215*. *Memories of American Philosophic Society* 55. Philadelphia, 1964. American Philosophical Society, 15–17. p.; STENTON, Frank M.: *Anglo-Saxon England, c550–1087*. Oxford History of England Series 2. Oxford, 1947. Oxford University Press, 643–649. p.; HASKINS, Charles H.: *Norman Institutions: The Early Norman Jury*. Harvard Historical Studies 24. Cambridge, Mass., 1918. Harvard University Press, 196–238. p. DOI: <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674336902>; RICHARDSON, Henry G. – SAYLES, George O.: *The Governance of Medieval England from the Conquest to Magna Carta*. Edinburgh, 1963. Edinburgh University Press, 182–185. p.
- ³ DOWNER, L. J.: *Leges Henrici Primi*. Oxford, 1972. The Clarendon Press, 80–303. p.
- ⁴ Vö. SZÁNTÓ György Tibor: *Anglia története*. h.n. 1994. Maecenas, 48–51. p. A szerző az „angol jog atyjaként” tévesen I. Henriket jelölte meg.
- ⁵ CARTER, A. T.: *A History of the English Courts*. London, 1944. Butterworth & Co. Ltd., 49–60., 68–77. p.
- ⁶ ANTAL Tamás: *Az angol esküdtzék története*. *Fundamenta Fontium Iuris Historici* 2. Szeged, 2019. Iurisperitus Kiadó, 9–17. p.; Uő: *Az angol esküdtzék történetének rövid foglalata*. *Acta Universitatis Szegediensis. FORVM Szeged*, 2013. 2. sz. 5–29. p.
- ⁷ DOUGLAS, David C. – GREENWAY, G. W. (eds.): *English Historical Documents: Vol. II, 1042–1189*. London–New York, 1981. Routledge–Oxford University Press, 766–770. p.
- ⁸ Uo. 440–443. p.
- ⁹ Uo. 444–446. p.
- ¹⁰ MAITLAND 1908. 6–20. p.
- ¹¹ HOWELL, Margaret: *Eleanor of Provence. Queenship in Thirteenth-Century England*. Oxford–Malden, 2001. Wiley, 72–73. p.; EKBLOM, Einar: *The Place-Names of Wiltshire. Their Origin and History*. Uppsala, 1917. Appelbergs Boktryckeri, 57. p.
- ¹² SZÁNTÓ 1994. 20–31. p.
- ¹³ HOSTETTLER, John: *The Criminal Jury Old and New: Jury Power from the Early Times to the Present Day*. Winchester, 2004. Waterside Press, 16. p.; BADÓ Attila: *Esküdtzéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök?* Szeged, 2004. Studio Batiq, 145–146. p.; HOFFMAN, Morris B.: *The Punisher’s Brain. The Evolution of Judge and Jury*. Cambridge–New York, 2014. Cambridge University Press, 235–236. p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139811873.008>.
- ¹⁴ RUSZOLY József: *Európai jog- és alkotmánytörténelem*. *Opera Iurisprudentiae* 1. Szeged, 2011. Pólay Elemér Alapítvány, 606–614. p.; HURNARD, Naomi D.: *The King’s Pardon for Homicide before A.D. 1307*. Oxford, 1969. The Clarendon Press, 8–9. p.; POLLOCK, Frederick: *The King’s Peace in the Middle Ages*. *Harvard Law Review*, 1899, Vol. 13, No. 3, 177–189. p. DOI: <https://doi.org/10.2307/1322581>.
- ¹⁵ NIELD, Basil: *Farewell to the Assizes: The Sixty-one Towns*. London, 1972. Garnstone Press, 2–3. p.
- ¹⁶ TURNER, Ralph V.: *The Origins of Common Pleas and King’s Bench*. In Uő: *Judges, Administrators and the Common Law in Angevin England*. London, 1994. The Hambledon Press, 17–33. p.
- ¹⁷ BRAND, Paul: *Judges and Judging 1176–1307*. In BRAND, Paul – GETZLER, Joshua (eds.): *Judges and Judging in the History of the Common Law and Civil Law: from Antiquity to Modern Times*. Cambridge, 2015. Cambridge University Press, 3–36. p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139093613.003>.
- ¹⁸ SZUROMI Szabolcs Anzelm: *A IV. Lateráni Zsinat (1215) határozatainak jelentősége teológiai, jogi és történelmi szempontból*. *Teológia*, 2006. 1–2. sz. 85–95. p.
- ¹⁹ HOFFMAN 2014. 236. p.
- ²⁰ ANTAL Tamás: *Ranulf Glanvill jogkönyve és az angol esküdtzék fel-emelkedése*. *Jogtudományi Közöny*, 2014. 9. sz. 401–410. p.; Uő: *Ranulf Glanvill és a common law születése*. In *Ünnepi kötet Dr. Molnár Imre egyetemi tanár 80. születésnapjára*. Jakab Éva és Pozsonyi Norbert gondozásában. *Acta Juridica et Politica*. Tom. LXXVI. Szeged, 2014. SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, 11–22. p.; ANTAL 2019. 18–25. p.
- ²¹ GROOT, Roger D.: *The Jury of Presentment before 1215*. *American Journal of Legal History*, 1982. Vol. 26, No. 1. 1–24. p. DOI: <https://doi.org/10.2307/844604>. E tanulmány különösen nagy értéke, hogy konkrét jogesetekről is beszámol a korabeli peranyagok (rolls) alapján.
- ²² HOSTETTLER 2004. 17. p.
- ²³ TURNER, Ralph V.: *The Origins of the Medieval English Jury: Frankish, English or Scandinavian?* In Uő: *Judges, Administrators and the Common Law in Angevin England*. London, 1994. The Hambledon Press, 35–44. p.
- ²⁴ Uo. 41–42. p. (Név szerint Hurnard és van Caenegem nevét említ Turner, lásd a 2. végjegyzetet!)
- ²⁵ BAKER, John H.: *An Introduction to English Legal History*. Oxford, 2007. Oxford University Press, 20–22., 72–74. p. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198812609.001.0001>; CARTER 1944. 59–60. p.
- ²⁶ RUSZOLY 2011. 575–576. p.; BADÓ 2004. 141–142. p.
- ²⁷ GROOT 1982. 5–6. p.
- ²⁸ GREEN, Thomas A.: *Verdict According to Conscience: Perspectives on the English Criminal Trial Jury, 1200–1800*. London–Chicago, 1985. University of Chicago Press, 9–10. p. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226306438.001.0001>.
- ²⁹ DOUGLAS–GREENWAY (eds.) 1981. 444–446. p.
- ³⁰ TURNER 1994. 42–43. p.
- ³¹ POWELL, Edward: *Jury Trial at Goal Delivery in the Late Middle Ages: The Midland Circuit, 1400–1429*. In *Twelve Good Men and True: The Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*. Ed. COCKBURN, J. S. – GREEN, T. A. Princeton, N.J., 1988. Princeton University Press, 78–116. p., különösen 82–83., 94–95. p. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781400859207.78>; MASSCHAELE, James: *Jury, State, and Society in Medieval England*. New York, 2008. Palgrave Macmillan, 141–142. p. DOI: <https://doi.org/10.1057/9780230616165>.
- ³² [LORD] DEVLIN, Sir Patrick: *Trial by Jury*. London, 1956. Stevens & Sons Ltd., 9. p. https://socialsciences.exeter.ac.uk/media/universityofexeter/schoolofhumanitiesandsocialsciences/law/pdfs/Trial_by_Jury.pdf.
- ³³ Courts Act 1971. www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/23/contents/enacted.
- ³⁴ Angol nyelvű szöveg: DOUGLAS–GREENWAY (eds.) 1981. 440–443. p.; latin nyelvű szöveg: STUBBS, William (ed.): *Select Charters and Other Illustrations of English Constitutional History*

from the Earliest Times to the Reign of Edward the First. 9th ed., rev. by DAVIS, H. W. C. Oxford, 1921, The Clarendon Press, 170–173. p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139177078.007>.

³⁵ <https://tinyurl.com/yzpjj7w3>.

³⁶ LANGBEIN, John H.: *Bifurcation and the Bench: The Influence of the Jury on English Conceptions of the Judiciary*. In BRAND–GETZLER (eds.) 2015. 69–72. p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139093613.006>.

³⁷ GROOT 1982. 20–21. p.; HOFFMAN 2014. 237. p.

³⁸ BAKER 2007. 80. p.

³⁹ SEIPP, David J.: *Jurors, Evidences and the Tempest of 1499*. In “The Dearest Birth Right of the People of England”: The Jury in the History of the Common Law. Editors: J. W. Cairns, G. McLeod. Oxford, 2002, Hart Publishing, 75–92. p., az idézet: 75. p. DOI: <http://dx.doi.org/10.5040/9781472559241.ch-005>.

II. Henrik
(*Topographia Hibernica*, ca. 1186–1188)